

האומנם איבדנו את תורכיה?

על יחסי ישראל - תורכיה

יותם יעקבסון

לצערי הרב מזה למעלה משבוע אנו שקועים בהתלהמות תקשורתית וציבורית המנציחה את התפישה שיחסנו עם תורכיה הגיעו לקיצם. תדיר מושמעת העמדה שצריך להעניש את התורכים, לפחות על ידי מניעתנו מהם את הכספים המוכנסים להם דרך תיירות ישראלית וכן על ידי מתקפה דיפלומטית, שבה נזכיר לעולם כולו את פשעיהם כלפי הארמנים במהלך מלחמת העולם הראשונה. כמדריך טיולים נהגתי לפקוד את תורכיה בתדירות רבה ובהזדמנויות רבות נוספות להשתמש בשירותי התעופה הטובים והנוחים שלה כדי להגיע ליעדים שונים. כיום, נדמה שמי שיציע לקהל הישראלי לבקר בתורכיה ייתפש באופן עדין כמי שאינו רואה את המציאות נכוחה ובאופן בוטה יותר כצורר ישראל, כאנטישמי, כמי שנמנה עם אותם אנשים שעושים כדי להשחית ולהרוס את המדינה שאך קמה ושנאבקת על קיומה.

קשה להשתחרר מהרגלים, מנופפת התקשורת בדגלי נאצה. תורכיה היא מדינה מוסלמית, שב ונאמר והאסלאם, כידוע, מזין את אנשיו בפנאטיות, תוקפנות רבה ובלהט שנאה תמידי כלפי ישראל ובכל מקרה מאמיניו מונעים על ידי כבוד ושררה. יש להכות בהם חזק, צועקות הרוחות, רק את השפה הזו הם מבינים. קשה עד מאד להשתחרר מהרגלים. אולם ההרגלים שאליהם אני מדבר הם שונים לחלוטין. ביני לביני אני שב ותוהה - את מי משרתת השנאה המלוכה תדיר? מה מניע אנשים מלהיתפש ללהט הנקמה בתורכים שפתאום "שונאים אותנו"? מפגשי עם תורכים, גם בעת האחרונה, בשדות תעופה שונים ברחבי אסיה, אישרו לי בבהירות את שהייתי משוכנע לגביו; רובם לא יודעים שהם צריכים לשנוא אותנו כדי שיחסינו העכשווי אליהם יוצדק. הם גם לא עומדים בשום אופן מאחורי דבריהם של כמה מהפוליטיקאים שלהם. כמה פוליטיקאים, לא כולם, יש לציין! אני כותב מתוך הצורך לתת ביטוי גם לאותם קולות שלהם ושלי, תורכיים ושראלי. גם לנו יש מקום, גם אם הוא כיום מאד לא פופולארי.

בין הפטיש לסדן

תורכיה המודרנית נמצאת בעמדה כלל לא פשוטה, המחייבת אותה לערוך לא מעט תמרונים. מבחינות רבות את המורכבות הזו יוצר המערב, שיחסו אליה, הנגוע בכפל פנים, מעורר השתוממות ותרעומת. מצד אחד עשתה תורכיה מעשה שאין לו אח ורע בעולם האסלאם – מאז ימיו של אתא תורכ קיימת בה הפרדה בין דת למדינה. הרפובליקה התורכית, שהרוב המוחלט של תושביה הם מוסלמים, היא מדינה חילונית מאז כינונה בשנת 1923. לעובדה זו ישנו תוקף משפטי מובהק, המסעיר את המדינה פעם אחר פעם גם בעניינים קשים, העולים לכותרות מפעם לפעם כגון סוגיית כיסוי הראש לנשים האסור בכל משרה ממלכתית וציבורית. המערב, וישראל עמו, נהנה מאד מהיותה של תורכיה בת ברית קרובה וחילונית, חברה בנאט"ו. תורכיה היא

בסיס טוב לצאת ממנו לתקיפות בעיראק, שטחיה העצומים נתפשים כברכה עבור חיל האוויר הישראלי המתאמן בשמימיה (איני מעודכן מהו המצב בשבועות האחרונים, אך עד לאחרונה המשיך חיל האוויר להתאמן שם מבלי שאיש יזכיר זאת) ושווקיה הפוריים מזמינים יזמים רבים לעשות בה עסקים. מזה עשרות שנים עשה תורכיה צעדים מרשימים מאד כדי להתנער מזהותה המוסלמית ולהתקרב אל חיק המערב. בכלל זה היא כמובן שואפת להיעשות חלק מהאיחוד האירופאי, מטרה נכספת שעד לאחרונה הושמו סביבי מאמצים אין קץ. פנייתה של תורכיה אל עולם המערב הוליד גל שינאה וכעס על הבוגדת בקרב מדינות ערב. רבות מהן הגדילו לעשות והציגו את אתא תורכ כיהודי ואת מדיניותו כחלק ממזימה ציונית עולמית שלה, כמה עצוב, נפלה תורכיה כקורבן. העולם המערבי, זה שעליו תורכיה השליכה את כל יהבה נותר מסויג ונרתע מתורכיה. פעם אחר פעם הוא נמנע מלאמצה אל חיקו באמתלות מאמתלות שונות. תחילה נדרשת תורכיה להודות באשמתה בטבח העם הארמני, סוגיה מדממת ורוחשת זו עולה למרבה הציניות רק על מנת להצדיק מדיניות כזו או אחרת ועל חשבון גופות הנרצחים שמזמן התכלה בשרן. למרבה האירוניה גם בישראל, שמשך כל השנים הציגה עמדה נחרצת המתנגדת להכרה בטבח התורכים בעם הארמני נשלף פתאום הנושא הכאוב מכובע הקסמים הפוליטי. בשל הפיקוח המערבי הקפדני עליה ורצונה להיות להיתפש כמדינה מערבית נאורה, על תורכיה לנהוג בעדינות יתירה במרידות הכורדיות בתקווה שאז, אולי אז, היא תתקבל כנחותה בין שוות לאיחוד האירופאי. כן, היא צריכה להיות כמובן דמוקרטית, אך כל עוד השלטון הנבחר הוא השלטון שאותו רוצה המערב, אולי זה שמוכפף לרצונותיו בהרכנת ראש צנועה. התורכים תופשים את מעמדה של תורכיה בזירה הבינלאומית כמדינה שמופעלים עליה כוחות מנוגדים הלוחצים מכל עבר. מה הפלא הוא שלאור הסתייגותו הקבועה של המערב וסביב התחזקות אסלאם קיצוני בקרב המעמדות החלשים והעניים שבמדינה קמים גורמים שמנסים להשיב עטרה ליושנה ולהחזיר את תורכיה למקומה כמדינת הדגל בקרב מדינות ערב. בנסיבות כאלו, אך מתבקש הוא שתארגן משט פרובוקטיבי לעזה. מלב ים בקעה הזעקה התורכית הנואשת שהתפצלה לשני קולות שונים. מערבה "קחו אותי אליכם או שאהפוך את עורי ואצן, מדינות המערב המתפיפות תישאו באחריות לכך" ומזרחה, אל מדינות ערב "אל תיטעו בי, הינני שחרחרת מוסלמית כמוכן. אנו שותפות לגורל אחד. יחד נתנער מהאויב הציוני ומהמערב האימפריאלי".

תהיי יפה ותשתקי

יותר מכל דורשים מתורכיה לא לחשוף את פניה המוסלמים בפומבי. פנים מוסלמים לא נראים טוב בעולם מאז ה- 11.9.2001 ובישראל עוד הרבה קודם לכן. זו אולי הנקודה שצרמה לי יותר מכל בהתייחסות התקשורתית המערבית והישראלית אל האסלאם. אם לזקק את עמדת התקשורת ואת דעת הציבור הרי שמתקבלת המשוואה הפשוטה והמצמררת: אסלאם = בעיה. לדעתי לא ייתכן להציג תרבות שלמה ועשירה כמו תרבות האסלאם באופן בו היא מוצגת. נכון, יש טרור מוסלמי, יש קנאות, יש רוע ואלימות בל יתוארו, אך האם בכך ניתן לסכם את עולם האסלאם? והאם הקנאות והאכזריות היא נחלתו של האסלאם בלבד? מה באשר ליופיו של מסגד הסולימנייה והטאג 'מאהל שנבנו על ידי שליטים מוסלמים? מה באשר לעומק ההגות

הסופית ויפי הריקוד הסופי? דרשות החדית' העשירות בתוכן? אחדות האמונה המשתקפת בשיריו של כאביר?

מה ביחס לעובדה שמשך מאות בשנים דווקא השלטון המתירני של האסלאם היה זה שאפשר את קיומו של הזר בחיקו, על כל המשתמע מכך? זאת בעוד אירופה הנוצרית, אותה אירופה הנאורה של ימינו, הציגה את הזר (למשל את העם היהודי), כדמות המשולה לעיוורון שיש לנערה מתרדמתה או לחסלה ופעלה נמרצות בעניין?

אין זה המקום להיכנס לעובי הקורה, אך בהחלט ניתן לשרטט סכימה היסטורית ממושכת, מבוססת ומשכנעת לפיה האסלאם הקיצוני והאליים, שבפירושו אינו נחלת האסלאם כולו, צמח דווקא במקומות בהם נוצר גירוי. את הגירוי יצרו מעצמות המערב מתוך אמונתן בכוחן ומתוך דאגה לאינטרסים שלהן בלבד. זה קרה במצריים שבה קמו "האחים המוסלמים" החל מכיבושי נפוליאון, זה קרה במהלך חלוקת הראג' הבריטי בהודו, זה קרה באיראן לאחר שארצות הברית בחשה בקלחת הפוליטית והקימה שליטים מטעמה. זה קרה באפגניסטאן שמשך שנים הייתה שסועה בין הראג' הבריטי בהודו לבין רוסיה הצארית ולימים ארה"ב לברית המועצות. זה קרה הפילו בלבנון, כשאימפריה קטנה שפלשה אליה בשנת 1983 לא השכילה להיוותר בלתי מעורבת, החליטה להעניק את הכוח המדיני למארונים הנוצרים ובכך קוממה עליה את המיעוט השיעי שתחילה קיבל אותה בפרחים ובאורז. כן, כך נולד אגרון החיזבאללה. מה לעשות, קורה שבועות ורודות מתפוצצות בפרצוף.

ומה איתנו?

מזה כעשור אני מדריך טיולים בטורקיה בכלל ובקצ'קר בפרט. במהלך השנים לא יכולתי שלא לשים לב לשינוי היחס התהומי שחל בקרב אוכלוסיית הרכס המוריק אלינו, הישראלים. כמה קל לומר "נו, בטח! כולם כאן מוסלמים שונאי ישראל!". כמה קל, הרי כך אנו ממשיכים לנו אל היעד הבא, פטורים מכל אחריות. הסיבה לשינוי היחס, שאירע לנגד עיני, לא נבע מהיותנו ישראלים וגם לא מתוך שנאת יהודים, גם אין לו כל קשר למלחמה האחרונה בעזה או למשט. הוא נבע בראש ובראשונה מחוסר הכבוד שחלקנו לתושבי האזור. יש לכך כמה רמות; ברמה הבסיסית ביותר – הגסות שבה אנו נוהגים במקומיים. למשל - האופן בו אנו מתמקחים על המחירים בהם נוקבים (מעולם לא רומיתי אני או איש ממטיילי בקצ'קר. נהפוך הוא. לא אחת טעו מטיילי במניין השטרות והכסף הושב להם). ברמה הכוללת יותר חלק ניכר מסוכנויות הטיולים הישראליות המוציאות טיולים לקצ'קר עושות זאת מתוך תחרות גדולה על קהל המטיילים הישראלי שרואה בדרך כלל קודם כל את השורה האחרונה: המחיר. על המחיר הזול משלמים בדרך כלל התורכים – תשר (הגם שהוא מופיע כסעיף במחיר הטיול) לא ניתן לנותני השירותים סבלים, למלצרים ולנהגים. חברות הנסיעות עוקפות את החוק התורכי ונמנעות משכירת מדריך מקומי תורכי. בהתחשב בעובדה שרוב המדריכים הישראליים אינם מוכשרים לתפקידם ואינם מכירים את השטח ואת אורחותיו נוצר לא אחת מצב של עימות, המביא לכעס הולך וגובר. הדברים הללו באים לביטוי בכך שקבוצות ישראליות נכנסות לבריכת

החמאם מבלי להתרחץ קודם (דבר הנתפש כטאבו בעיני התורכים וגורם לכל המקומיים לצאת מן המים ולהמתין שהתיירים יצאו והמים יוחלפו), בכך ששיירות טיולי הג'יפים לא נותנות זכות קדימה למקומיים, בקטיף פירות ממתעים פרטיים ללא רשות, מחציית שדות מעובדים ברכב וברגל ועוד. סלחו לי, הקוראים הלאים, על מתן הדוגמאות הספציפיות, הכמעט קטנוניות. נדמה לי שממפגשים זוטים כאלו בדיוק מורכבים החיים, שמהם ודרכם מתעצבת דעה שהופכת עמדה שמתגבשת לכלל מילים ומעשים.

לפני כשלוש שנים, במהלך הפסטיבל השנתי הנערך מידי יולי בעיירה ארטווין שבקצ'קר, נאם אחד הבכירים בעיר ואמר מפורשות כי יש להפסיק לעבוד עם הישראלים הנצלנים הרוצים מקסימום בתמורה למינימום. דברים אלו שעולים ומושמעים תדיר נופלים על אוזניהם של בני אחד האזורים הנחשלים ביותר בתורכיה מבחינה כלכלית. אחוזי האבטלה באזור הקצ'קר עומדים על יותר מ-12%. מחקרים רבים מצביעים על כך שהאסלאם הקיצוני והלאומני קונה לו אחיזה שהולכת ומתפשטת בראש ובראשונה בקרב קבוצות אלו של האוכלוסייה. האם ניתן לסכם את השינוי ביחס האוכלוסייה כלפינו בלאומנות אסלאמית גוברת או שמא יש לנו, המטיילים הישראלים, אחריות בדבר? האם הפתרון הנכון הוא אכן הענשת התורכים על ידי הימנעות מטיול בארצם?

ובכל זאת, לאן?

בשום פנים ואופן איני תומך בגיבוי מכל סוג לטרור, גם איני איש של התלהמות מילולית. בוודאי שאיני יכול לראות במשט מעשה הומניטארי פשוט. הוא במובהק היה פרובוקציה מכוערת. קנאות דעות והחזקה נוקשה בעקרונות החורגים ממוסר בסיסי אינה דרכי, ובוודאי שלא כפיית עצמי על הזולת. נדמה כי ביחסנו אל התורכים יש משום עשיית איפה ואיפה. אנו בוחרים לראות ולזכור את מה שבחרים להראות לנו ולהזכיר לנו, ותהינה הסיבות אשר תהיינה. יחס סטריאוטיפי ומסמא עיניים זה, שקל להאמין לו, נמנה על פחדי הגדולים ביותר מכיוון שהוא זה שלאורך כל ההיסטוריה הביא לתפישת האחר כזר ומוזר, כמאוס וכשנוא. כיצד ניתן להתעלות מעבר לליבוי התקשורתית שתורכיה והאסלאם הוא בעיה? תורכיה היא מדינה מוסלמית! עד היום ניהלנו איתה מערכת יחסים פורייה, באפיקים רבים ומבורכים. האם שאלנו את עצמנו מהו חלקנו ביצירת שסעים שקשה לגשר מעליהם? האם עד כה הושמע הקול המציג את המלכוד בו תורכיה נמצאת, שאין לו כמעט דבר וחצי דבר עם מדינת ישראל למעט מוצא זול? מהי משמעות הקביעה הפטאלית "איבדנו את תורכיה" ומה משמעות החרם הישראלי עליה? דומה ששנאה וכוחניות רק מובילות לשנאה וכוחניות נוספות. האם לא השכלנו עד כה ללמוד זאת?

יותם יעקבסון

הרצאות, צילום וכתיבה, הדרכה בארץ
ולאורך נתיבי הסחר הקדומים באסיה

אסיים את דבריי בציטוט שניים משיריו של ג'לאל-אדין רומי (מאה 13 לסה"נ), שרבבות פוקדים מידי שנה את קברו שבעיר קונְיָה, כמוכיחים ברגליהם וברחשי לבם שיש אסלאם שונה מזה שמנסים להראות לנו ולשסות אותנו נגדו. אסלאם שרווח גם בתורכיה:

"רגלים זוג, ידיים זוג וזוג עיניים.
אין להפריד בין שני האהבים.
כל הגדרה תחתוך לשניים,
תוליד רק כינוים ריקים ושקרים.
כמו "מוסלמים", "נוצרים", או "יהודים".

"מעבר לכפירה ולאסלם ישנו שדה,
שם אנו ניפגש. ראש להניח על הדשא
ואין כפירה, ואין אסלאם,
לא פה, לא שם."

(מתוך "הדיוואן" אוסף שירי שמסי טבריז מאת ג'לאל-אדין רומי.
בתרגום אלכסנדר פייגן, הוצאת 'עולם קטן')